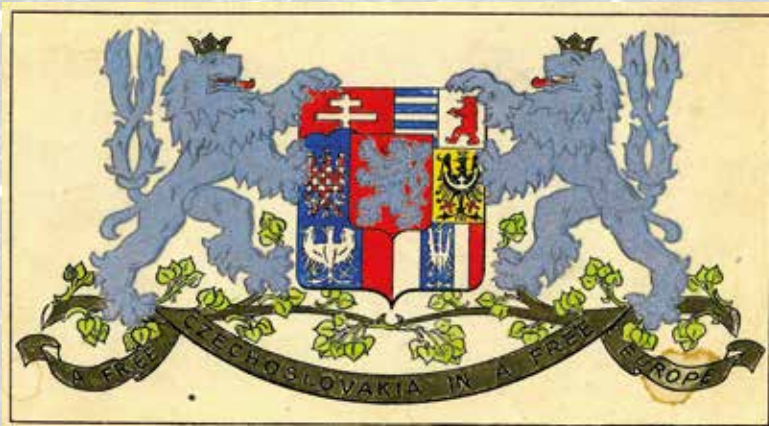
The background of the image is a dark, marbled pattern with swirling green, black, and white tones. A horizontal white band runs across the middle of the image, containing the title text.

**Československá
zahraniční armáda
v roce 1940**

Válečný rok 1940

Rok 1940 nebyl pro Spojence příliš úspěšný. „Podivnou válku“, trvající již od září 1939, přerušilo bleskové obsazení Dánska a napadení Norska nacistickým Německem 9. dubna 1940. Do počátku května 1940 Němci ovládli většinu norského území. Do 10. června 1940 pokračoval za pomoci Spojenců odpor v oblasti Narviku. V té době již probíhala velká německá ofenziva na západní frontě, zahájená 10. května 1940, která se stala učebnicovým příkladem „Blitzkriegu“. Prvního dne ofenzivy bylo obsazeno Lucembursko, 14. května kapitulovalo Nizozemí, a tři dny později padl Brusel a 28. května belgická armáda složila zbraně. Úspěchem uprostřed zmaru se stala záchrana britského expedičního sboru od Dunkerku, během níž bylo do Velké Británie přepraveno 338 tisíc spojeneckých vojáků. Dne 14. června 1940 padla Paříž a 22. června bylo v Compiègne podepsáno příměří, které vstoupilo v platnost o dva dny později. Francie byla rozdělena na okupovanou (severní) a neokupovanou (jižní) část, mající hlavní město ve Vichy. Alsasko-Lotrinsko bylo připojeno ke Třetí říši.

V létě a na podzim 1940 však také došlo k první porážce nacistického Německa, a sice v letecké Bitvě o Británii, do níž významným způsobem zasáhli i čs. stíhací letci. V důsledku toho musela být na neurčito „odložena“ plánovaná invaze do Velké Británie, na níž pak až do června 1941 ležela hlavní tíha boje proti mocnostem Osy.

O svůj díl kořisti se přihlásila i Itálie, která vstoupila do války proti Francii teprve 10. června 1940. Její další angažmá ale příliš úspěšné nebylo. V září vstoupily italské jednotky do Egypta. Jejich postup byl však záhy zastaven a následná britská ofenziva na přelomu let 1940/1941 je zatlačila hluboko na lybijské území. Koncem října napadli Italové Řecko, kde však v polovině listopadu utrhli ostudnou porážku. Boje se následně přenesly na území Itálie okupované Albánie.

V politické oblasti bylo spojení Německa, Itálie a Japonska v září 1940 utuženo podpisem tzv. Paktu tří, k němuž do konce roku přistoupily i německé satelity Maďarsko, Rumunsko a Slovensko.

V důsledku smlouvy Molotov-Ribbentrop pokračovala i agresivní politika Sovětského svazu. Dne 12. března 1940 skončila podpisem Moskevského míru tzv. Zimní válka. Sovětský svaz v ní dosáhl Pyrrhova vítězství a Finům se podařilo uhájít do budoucna svoji nezávislost. Koncem června 1940 byla SSSR okupována rumunská Besarábie a severní Bukovina a v létě se završil osud pobaltských republik. Počátkem srpna 1940 byla Litva, Lotyšsko i Estonsko anektovány Sovětským svazem.

Vojáci České a slovenské legie v Polsku v září 1939 na cestě do sovětského zajetí

Skupina čs. důstojníků v zajateckém táboře NKVD v Suzdale

Čs. vojáci v sovětském zajetí na skupinovém snímku. Po únoru 1948 byl označený jako „závadný“.

Jazzband čs. vojáků v době zajetí v Sovětském svazu

Vojáci České a slovenské legie v sovětském zajetí

Historicky vůbec první jednotka československé zahraniční armády vznikla již 30. dubna 1939 v polském Krakově. Dne 3. září 1939 byla dekretem polského prezidenta Ignacy Moscického pod názvem Česká a slovenská legie uznána jako součást bojující polské armády. Vrchním velitelem čs. jednotek v Polsku byl jmenován arm. gen. Lev Prchala, legii velel pplk. Ludvík Svoboda. Její příslušníci zasáhli u Tarnopolu a Hluboczku Wielkého (na území dnešní Ukrajiny) alespoň symbolicky do obranných bojů a zaznamenali i první ztráty. Nejméně 98 československých letců bylo během léta převzato do polského letectva. Při napadení Polska Sovětským svazem 17. září 1939 se většina čs. vojáků nacházela na východě Polska. Do Rumunska a dále na Západ se podařilo dostat jen asi 150 mužům. Na devět set jich bylo zajato postupující Rudou armádou.

Po několika dnech byli čs. vojáci převezeni na předválečné sovětské území, do Kamence Podolského. Odtud pokračovali počátkem října do zajateckého tábora v Olchovcích a o měsíc později do Jarmolinců. Zde pak zůstali až do března 1940. Vojáky, kteří se z nejrůznějších důvodů ztratili na ústupu, soustřeďovaly sovětské úřady spolu s civilními uprchlíky v českých obcích na Volyni, kde žili v relativně snesitelných podmínkách. V březnu 1940 však byli přesunuti k hlavní skupině legie a všichni pak společně do zajateckého tábora NKVD v Orankách nedaleko dnešního Nižného Novgorodu v centrálním Rusku. V červnu 1940 následovalo další stěhování, tentokrát do Suzdalu ležícího asi 230 km severovýchodně od Moskvy. Zde pak zůstali až do napadení SSSR Německem.

Poměrně málo známou skutečností je, že během této doby byly sovětskou tajnou policií zatčeny a do táborů Gulagu odvečeny nejméně dvě desítky čs. vojáků, na šest desítek dalších pak zůstalo nezvěstných a jejich osud je dodnes ve většině případů neznámý.

Jeden z klášterů v Suzdalu. Místo nedobrovolného pobytu čs. vojáků v letech 1940–1941

Odjezd jednoho z transportů čs. vojáků ze SSSR na Střední východ

Prozatímní osobní doklady vystavené velitelským tzv. Kvasilovské skupiny během pobytu v SSSR

Zápisník kpt. Jakuba Koutného se jmény a osobními charakteristikami tzv. hvězdářů odmítajících službu v čs. zahraniční armádě

Turecké a palestinské vizum na osobních dokladech čs. vojáka

Transporty ze Sovětského svazu a čs. oběti Katyňského masakru

Na jaře 1940 se vedení československého odboje na Západě podařilo vyjednat se zástupci sovětských úřadů postupné propuštění vojáků České a slovenské legie zajatých Rudou armádou ve východním Polsku v září 1939. Prvních 19 mužů majících platné čs. cestovní pasy odjelo 17. března 1940 ze SSSR do Francie. Následoval druhý transport 8. dubna (46 mužů). Další dva opouštěly zemi „dělníků a rolníků“ v červnu a červenci 1940. Jejich příslušníci strávili v důsledku pádu Francie několik týdnů v Istanbulu a následně se cílem jejich cesty stala Palestina, kde se v té době začala formovat nová čs. vojenská jednotka. Sovětské úřady pak na několik měsíců transporty čs. vojáků zastavily. Obnoveny byly teprve v únoru 1941. V krátkém sledu jich pak bylo vypraveno osm – dva únorové, tři březnové, dva v dubnu a poslední 28. května 1941, necelý měsíc před napadením SSSR. Celkem na Střední východ přijelo 589 bývalých zajatců, kteří se stali jádrem 11. čs. pěšího praporu – Východního. Letci byli odesíláni z Palestiny na Britské ostrovy.

V Sovětském svazu zůstalo, kromě neznámých a vězňenských, 93 mužů tzv. Suzdalské skupiny, kteří se měli pod velením pplk. Ludvíka Svobody stát základem předpokládané čs. vojenské jednotky v SSSR a také 56 tzv. hvězdářů – komunisticky orientovaných vojáků, kteří s odkazem na pakt Molotov-Ribbentrop odmítli bojovat za obnovu československé nezávislosti a byli vyloučeni z čs. branné moci.

V této souvislosti je třeba zmínit také to, že mezi oběťmi tzv. Katyňského masakru, během něž příslušníci NKVD na jaře 1940 povraždili na 22 tisíc polských důstojníků a příslušníků inteligence, bylo okolo pěti stovek předválečných čs. občanů a polských občanů české národnosti.

Příjezd jednoho z transportů čs. vojáků ze Sovětského svazu do Palestiny

Československý vyslanec
ve Francii Dr. Štefan Osuský

Plukovník Generálního štábu
Václav Kalina, vojenský přidělelec
československého vyslanectví
v Paříži

Divizní generál Sergej Ingr,
jeden ze zakladatelů odbojové
organizace Obrana národa a po
odchodu do exilu v roce 1939
náčelník čs. vojenské správy
v Paříži

Přivítání Edvarda Beneše v Paříži
na podzim 1939 na recepci v hotelu
Crillon. Vlevo Dr. Beneš, druhý
zleva generál Mittelhauser, třetí
zleva vyslanec Osuský a zcela
vpravo generál Faucher

Před odvodní komisí
ve Francii v prosinci 1939

Československé exilové politické zastoupení ve Francii

Po okupaci Mnichovskou dohodou okleštěných českých zemí nacistickým Německem zůstal v Paříži v činnosti československý zastupitelský úřad. Vyslanec Dr. Štefan Osuský již 15. března podal protest proti vstupu německých vojsk do republiky. V březnu 1939 vydala také francouzská vláda prohlášení, kterým legalitu okupace neuznala. V době zvyšujícího se mezinárodního napětí podal vyslanec Osuský mezi 28. srpnem a 5. zářím 1939 francouzské vládě pět not, žádajících obnovení československé armády a letectva ve Francii. Divizní generál Sergěj Ingr zřídil 2. září 1939 v Paříži při vyslanectví československou vojenskou kancelář, která k obnově čs. armády připravovala konkrétní kroky.

Čs. dobrovolníci byli od 6. září 1939 soustřeďováni ve vojenském táboře v Agde. Již 28. září 1939 tam vznikl 1. čs. náhradní prapor, který se dále rozrůstal. Francouzský ministerský předseda Édouard Daladier podepsal 2. října 1939 s čs. vyslancem Štefanem Osuským Dohodu o obnovení československé armády ve Francii. Touto dohodou francouzská vláda také zřídila Francouzsko-československou vojenskou misi, jejímž náčelníkem byl jmenován generál Louis-Eugène Faucher. Dohoda již předjímala uznání československé exilové vlády. Jako její předstupeň vznikl v Paříži 17. října 1939 Československý národní výbor, který francouzská vláda uznala jako orgán, který zastupuje Čechy a Slováky a řídí čs. armádu v zahraničí. Předsedou Československého národního výboru byl Eduard Beneš, místopředsedou Jan Šrámek a členy gen. Sergěj Ingr, Štefan Osuský, Eduard Outrata, Hubert Ripka, Juraj Slávik a gen. Rudolf Viest. Generál Ingr byl ustanoven náčelníkem čs. vojenské správy, která v Paříži vykonávala funkci exilového ministerstva národní obrany.

Československý národní výbor vydal 17. listopadu 1939 mobilizační rozkaz, který se týkal všech čs. státních příslušníků mužského pohlaví ve věku od 18 do 50 let. Odvody branců probíhaly v prosinci 1939 po celé Francii.

Soustřeďování československých dobrovolníků v Agde ve Francii v letech 1939-1940 (Mapa K. Kupka podle G. Svobody)

Zasedání představenstva Československého národního výboru v Paříži v hotelu Crillon. Zleva Jan Šrámek, Hubert Ripka, gen. Rudolf Viest, gen. Sergěj Ingr, Štefan Osuský, Juraj Slávik a Eduard Outrata

Vyhláška o mobilizaci československých občanů ve Francii

Českoslovenští pěšáci
s francouzskými 8mm
puškami Berthier vzor 1907
v Agde v březnu 1940

Výcvik dělostřeleckých pozorovatelů s binokulárními
dalekohledy

Cvičení s 25mm protitankovým kanónem
a 81mm minometem v plynových maskách

Výcvik dělostřelců se 155mm kanónem Schneider moděle 1917 u Sigeanu

Organizační vývoj čs. pozemních jednotek ve Francii

Příchod dobrovolníků z vlasti, veteránů španělské občanské války z internace a mobilizovaných branců z Francie do československého vojenského tábora v Agde na podzim a v zimě 1939 vytvořil podmínky pro vznik československé 1. divize. Její organizování započalo 6. ledna. Divizní gen. Rudolf Viest se ujal velení divize 16. ledna a následující den vyšel první divizní denní rozkaz.

Dosavadní výcvikové skupiny se přeměňovaly na řádné jednotky. Podle směrnic francouzského ministerstva národní obrany z 5. února 1. divize obsahovala velitelství divize se štábem, pěší pluky 1 až 3, dělostřelecký pluk 1, smíšený přezvědný oddíl 1, telegrafní rotu 1 a náhradní těleso. Později vznikly další roty: ženijní, kanónů proti útočné vzbě ráže 25 mm, radiotelegrafní, zdravotnická a automobilní a intendantní park. Napak kvůli nižšímu než očekávanému počtu mobilizovaných branců byl 8. dubna počet pěších pluků divize redukován ze tří na dva a pěší pluk 3 byl ponechán bez mužstva pouze jako rámcový. V okamžiku německého útoku na Francii 10. května nebyla divize jako celek ještě bojeschopná. Byla proto 22. května reorganizována tak, aby bylo možné postavit na frontu alespoň některé její části. Podle nových tabulek válečných počtů měla mít československá divize celkem 10 006 vojáků, 1784 koní, 900 motorových vozidel a 30 pásových obrněných transportérů.

Dne 1. června došel rozkaz vrchního velitele přesunout československou 1. divizi po železnici do přifrontového pásma, kde měla dokončit výcvik. Mezi 1. a 10. červnem odjely do výcvikového prostoru severovýchodně od Châtillon-sur-Seine velitelství divizní pěchoty, pěší pluky 1 a 2, divizní rota kanónů proti útočné vzbě ráže 25 mm, telegrafní prapor 1, ženijní rota 1 a četa kanónů ráže 25 mm vyčleněná ze smíšeného přezvědného oddílu. Dnem 14. června 1940 převzal nakrátko velení 1. divize za onemocnělého generála Rudolfa Viesta brig. gen. Bedřich Neumann, krycím jménem generál Bohuš Miroslav.

Dislokace jednotek 1. divize ve Francii na jaře 1940
(Mapa K. Kupka podle G. Svobody)

Nástup československé 1. divize v den oslav narození prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka v Agde 7. března 1940

Po uvolnění z Cizinecké legie se če. letci začali seznamovat mimo jiné s leteckou technikou francouzského koloniálního letectva. Základna Marrákeš, podzim 1939

Poslední velitel če. letectva ve Francii brig. gen. Ing. Alois Vicherek. Po evakuaci do Velké Británie byl zbaven funkce. Po skončení války se stal opět velitelem letectva.

Čs. stíhač, des. Jiří Řezníček se svým maskotem, kotětem Mignon, v květnu 1940 na letecké základně Chartres, kde prošlo výcvikem nejvíce če. stíhačů. Za ním stíhá Morane-Saulnier MS-406, který v utkáni s výkonnějšími německými soupeři býval častěji mezi těmi poraženými.

Des. Karel Körber, příslušník GC II/3. Byl sestřelen 3. března 1940 v leteckém boji nad Metami a stal se prvním če. letcem, vyznamenaným francouzským Croix de Guerre: „Mladý pilot, bojechtivý a spolehlivý, osvědčil za boje s početně silnějším nepřítelem skvělou chladnokrevností a rozhodností. Dokázal, ač raněn, uhasit požár, vzniklý na palubě letounu a dovést svůj stroj, těžce poškozený palbou nepřítel na letiště hluboko za frontou...“

Ostré střelby če. stíhačů na letišti Caen-Carpiguet na jaře 1940. Za nimi stíhací letoun Marcel-Bloch MB-151

Českoslovenští letci v tzv. podivné válce

Prvními vojáky čs. zahraniční armády, kteří na západní frontě dostali příležitost utkat se na frontě s nepřítelem, byli stíhací letci. Přesto cesta k tomu nebyla nijak snadná.

Z přibližně 1270 letců, jimž se po nacistické okupaci podařilo za dobrodružných podmínek uprchnout za hranice, se jich 960 postupně soustředilo právě ve Francii. Většina z nich ovšem musela po příjezdu nejprve podepsat závazek na službu v Cizinecké legii. Ústní příslib, že po vypuknutí války budou ze závazku vyvázáni, francouzská strana nakonec dodržela. Bezprostředně na to byli čs. letci podle svých specializací odesíláni k výcviku a přeškoleni na francouzskou leteckou techniku na základny jak v severní Africe (Alžírsko, Tunisko a Maroko), tak v metropolitní Francii: stíhací se cvičili v Chartres, ostatní především v Pau, Toulouse-Françazal, Avordu a Tours, později též v Istres, Châteauroux, St. Jean d'Angeli aj.

Současně se zřízením Čs. vojenské správy v Paříži vznikl v jejím rámci III. (letecký) odbor, v jehož čele postupně stáli plk. Josef Berounský, od prosince 1939 brig. gen. RNDr. Karel Janoušek a od března 1940 brig. gen. Ing. Alois Vicherek.

V návaznosti na vojenskou dohodu z 2. října 1939 usilovali o zřízení samostatných čs. leteckých jednotek. Tříetapový plán předpokládal postavení čs. stíhací brigády o dvou stíhacích plucích, čítajících čtyři stíhací peruti (dohromady osm stíhacích letek), a bombardovací pluku složeného ze dvou perutí (celkem čtyři bombardovací letky). Na rozdíl od čs. pozemních jednotek, kde se nejprve ustavilo velitelství pluku, pak praporu a roty, mělo být čs. letectvo formováno zdola – nejdříve roje, pak letky, perutě atd. Preferovala se výstavba stíhacích jednotek.

V souladu s tímto plánem byli tedy přeškoleni čs. stíhací počínaje prosincem 1939 nejprve po tříletných rojích odesíláni k francouzským bojovým jednotkám. V nich se měli nejprve v praxi seznámit s chodem služby a taktickými postupy užívanými na západní frontě. Již v období tzv. podivné války tak do bojů na západní frontě zasáhlo celkem 49 čs. stíhacích pilotů. Nad frontou, vymezenou řekou Rýnem a opevněními Maginotovy a Siegfriedovy linie, tehdy absolvovali svůj křest ohněm. První sestřely si připsali v průběhu března a dubna 1940.

Chartres, 30. listopadu 1939, několik dní před odjezdem první skupiny čs. stíhačů na západní frontu

Stíhací letoun Curtiss H-75 americké výroby patřil k tomu lepšímu, co mohla Francie svým stíhačům nabídnout. Tento náleží do sestavy stíhací skupiny GC II/5, u níž se na francouzské obloze vyznamenala řada čs. stíhačů.

Prvním čs. stíhacím esem se stal rtm. František Peřina (GC I/5), jenž se vyznamenal hned v úvodní den německé ofenzivy. Za své bojové úspěchy byl jako vůbec první mimořádně povýšen na poručíka letectva.

Celá řada francouzských letounů padla za oběť nepřátelským útokům na počátku ofenzivy již na svých letištích. Na snímku shořelý Curtiss H-75 od stíhací skupiny GC II/4, další, u níž úspěšně působili čs. letci.

Piloti GC II/5 pózují u německého bombardovacího Heinkelu He 111 sestřeleného časně ráno 10. května 1940 u letiště Velaine-en-Haye. Uprostřed (bez čepice) npor. Jan Klán, jenž v bojích o Francii sestřelil pět protivníkových strojů.

Řád Čestné legie
ve stupni rytíř

Nejúspěšnější čs. stíhač v bitvě o Francii, kpt. Alois Vašátka. Za svých 12 jistých a 2 pravděpodobné sestřely získal francouzský Válečný kříž se sedmi palmami, dvěma stříbrnými a jednou zlatou hvězdou a stal se rytířem Řádu Čestné legie. O dva roky později padl v leteckém boji v čele čs. stíhacího křídla (Wingu).

Českoslovenští letci proti Blitzkriegu

Zahájení německého útoku na Francii a státy Beneluxu 10. května 1940 urychlilo odesílání vycvičených čs. letců na západní frontu. Bojů se aktivně zúčastnilo dohromady 135 čs. stíhacích pilotů rozptýlených v malých skupinách, zpravidla po rojích u celkem 26 bojových jednotek v metropoli a koloniích. Tvořili tehdy zhruba 12 % tehdejšího stavu francouzského stíhacího letectva. Proti nepřátelské technické převaze bojovali statečně a s obdivuhodným nasazením. Až do pádu Francie vykonali kolem 3 000 operačních letů, sestřelili 79 nepřátelských letounů jistě a dalších 14 pravděpodobně. Zaplatili za to 30 raněnými druhy a ztrátou 18 padlých. Dalších 10 příslušníků čs. letectva zemřelo při výcviku v zázemí.

V poněkud menší míře se do frontových bojů zapojilo i přinejmenším 26 čs. příslušníků francouzského bombardovacího a bitevního letectva. Jen s malými nadějemi na úspěch se pokoušeli o noční bombardování shromaždišť nepřátelských tankových jednotek a o útoky na postupující nepřátelské kolony.

Výkony čs. letců ve Francii v letech 1939–1940 byly po zásluze oceněny. Bylo jim uděleno celkem 82 Československých válečných křížů 1939 (z toho 17 in memoriam) a 21 Československých medailí Za chrabrost před nepřítelem (z toho 10 in memoriam). Francouzská místa celkem 112 čs. letcům udělila Válečné kříže (Croix de Guerre), sedmi Vojenské medaile (Medaille Militaire) a devět obdrželo prestižní řády Čestné legie ve stupni rytíř (Légion d'Honneur – Chevalier).

Úspěšné bojové vystoupení čs. letců uspišilo uzavření Dohody o zřízení samostatného československého letectva ve Francii, která byla podepsána v Paříži 1. června 1940. Podle ní byly letecké jednotky součástí čs. armády, utvořené na francouzském území, a měly být přednostně nasazovány na těch úsecích fronty, na nichž bojovaly čs. pozemní jednotky. Stejnokroj a hodnosti měly být československé a letouny kromě francouzských výsostných znaků měly být na trupu opatřeny znakem československým.

Bylo však už pozdě. S ohledem na rychlý a katastrofální stav událostí zůstala většina ustanovení dohody pouze na papíře. Než mohly být vydány příslušné prováděcí směrnice na jednotlivých francouzských velitelstvích, Francie se k úžasu světa zhroutila.

Přestože se celkem 105 čs. letcům podařilo metropolitní Francii opustit na palubě letounů, pro naprostou většinu ostatních skončila francouzská kampaň tak, jak začala – na palubě lodí. Tentokrát nabíraly kurz do Velké Británie.

Československý památník s hroby padlých letců na hřbitově v La Targette poblíž Arrasu

Pásový obrněný transportér Renault UE
československé 1. divize v Agde cestou
na nádraží před odjezdem na frontu

Českoslovenští pěšáci
před nástupem do vlaku

V zákopech pěšího pluku 2
u La Ferté-sous-Jouarre 12. června 1940

Přesun pěšího pluku 1
vlakem z Dordives
do města Gien
16. června 1940

Čs. jednotky na frontě 12. až 16. června 1940

Na počátku června 1940 se začala vojenská situace Francie vážně zhoršovat. Německo dokončilo operaci Fall Gelb, ve které obsadilo Nizozemí a Belgie, vytlačilo z kontinentu Britské expediční síly a zničilo levé křídlo francouzské armády. Němci zahájili 5. června na Sommě druhou fázi francouzského tažení, pojmenovanou Fall Rot. Navíc 10. června vypověděla Francii válku také Itálie. Francouzské vrchní velení nasadilo všechny dosažitelné síly, včetně dosud nevyvíčených a nezorganizovaných jednotek.

Československý pěší pluk 2 byl společně s čs. protitankovými jednotkami podřízen francouzské 239. lehké pěší divizi na řece Marně. Večer 12. června se u La Ferté-sous-Jouarre jeho vojáci poprvé střetli s nepřítelem. Protivníkem byla paradoxně německá 98. pěší divize, jedna z divizí vyzbrojených čs. zbraněmi z kořisti z března 1939 a doplňovaná z Říšské župy Sudety. Následující den 13. června zmařil pěší pluk 2 kulometnou palbou její pokusy překročit řeku Marnu a večer téhož dne dostal rozkaz k ústupu za řeku Grand Morin. Pluk 14. června dále ustoupil k Rozay-en-Brie a dále za Seinou do Montigny-sur-Aube. Dne 16. června dorazil do Gien na Loire.

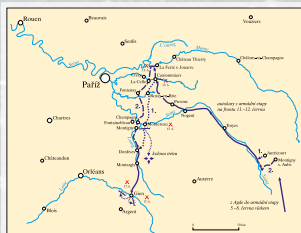
Vojáci pěšího pluku 1, zařazeného do 23. pěší divize, zaujali 13. června pozice na řece Grand Morin u Coulommiers. Ještě týž den večer dostali rozkaz k ústupu na jih. Při opuštění svých pozic se střetli s pronikajícím nepřítelem a při ústupu k řece Seině utrpěli 14. června značné ztráty. U Montereau 15. června odrazil pěší pluk 1 všechny německé pokusy překonat Seinou, odpoledne dostal rozkaz k dalšímu ústupu na řeku Loiru a 16. června dorazil také do Gien.

V přífrontovém pásmu zůstaly po 12. červnu ženijní rota 1 a telegrafní prapor 1. Obě jednotky dostaly 14. června rozkaz k odchodu do Dijonu. V místě ubytování ženijní roty 1 v Brion-sur-Ource zůstal odřad dvaceti šesti čs. ženistů, kteří večer 15. června odrazili průzkum německých motocyklistů a 16. června zamiřili do Dijonu.

Trasa přesunu pěších pluků 1 a 2, radiotelegrafního praporu 1, ženijní roty 1 a velitelství divize pěchoty do přífrontového pásma

(Mapa K. Kupka podle G. Svobody)

Nasazení československých pěších pluků 1 a 2 na frontě od 12. do 17. června 1940

(Mapa K. Kupka podle G. Svobody)

Velitel 2. praporu pěšího pluku 1, plukovník Antonín Bárovský (zcela vpravo), s několika důstojníky při krátkém odpočinku při ústupu od Loiry

Při ústupu ve Francii

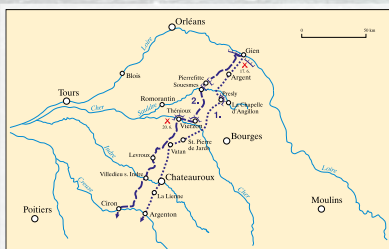
Vyčerpaní, neholení a nemytí čs. vojáci při krátkém odpočinku za ústupu

Čs. jednotky na frontě 17. až 24. června 1940

Oba československé pluky s protitankovými jednotkami byly 17. a 18. června nasazeny do obrany na jižním břehu řeky Loiry u města Gien. Pěší pluk 2 v rámci 239. pěší divize u Gondonu bránil v přechodu řeky jednotkám německé 83. pěší divize (opět vyzbrojené z čs. kořisti). Pěší pluk 1 v rámci 230. pěší divize u Saint-Martin-sur-Ource vzdoroval částem německé 1. horské divize, které se pokoušely překonat Loiru po jen částečně zničeném mostě v Gien, a částem 25. pěší divize, kterým se podařilo překonat Loiru u Saint-Brisson-sur-Loire. Rozhořčené boje o Gien ale už nemohly ovlivnit, že daleko na východě i na západě pronikaly na jih německé tankové skupiny generálů Kleista a Hotha. Večer 18. června dostaly oba československé pěší pluky od svých nadřízených divizí rozkazy k ústupu na řeku Sauldre. V té době již bylo známo, že Francie uvažuje o příměří.

Pěší pluk 2 ustoupil 19. června přes Pierrefitte k Souesmes a pěší pluk 1 ustoupil též den k Presly. Oba pluky se střetly s německými předsunutými jednotkami a 20. června ustoupily dále na jih na řeku Cher, kde byl pěší pluk 2 ještě nasazen do obrany mostů u Châtres-sur-Cher a Thénieux proti pronikajícím jednotkám německé 236. pěší divize. Ústup 21. června pokračoval na řeku Indre. V té době již francouzská kapitulace nabývala stále zřejmější obrysy. Na rozkaz velitele 7. armády byly oba československé pluky odeslány co nejdále do týlu, aby se vyhnuly jakémukoliv styku s nepřítelem. Francouzské automobily a autobusy přepravily jejich vojáky do 24. června na železniční stanici Nontron.

Zpětný odřad čs. ženistů byl 17. června v Chalon-sur-Saône téměř obklíčen. Po dalším ústupu do Sens se skupina rozdělila na dvě části, které posléze Němci rozprašili. Několika vojákům se později podařilo dostat do Velké Británie. Ženíjní rota 1 a telegrafní prapor 1 mezitím z Dijonu ustupovaly přes Luzy, Savigny, Neuvy-Saint-Sépulcre a Angoulême do Bordeaux.

Nasazení československých pěších pluků 1 a 2 na frontě od 17. do 21. června 1940

(Mapa K. Kupka podle G. Svobody)

Přesuny pěších pluků 1 a 2 od 21. do 24. června

(Mapa K. Kupka podle G. Svobody)

Kolona divizní autoroty na cestě z Béziers k naložení do přístavu Sète

Lod' Apapa, na které z přístavu Port-Vendres odplula čs. letecká skupina z Agde.

Provizorní přístřešek a polní kuchyně na palubě Britannicu

Před vstupem německo-francouzského příměří v platnost odplul jako poslední ze Sète britský torpédoborec HMS Keppel, na jehož palubě na rozkaz generála Ingra opustil poraženou Francii velitel československé 1. divize generál Rudolf Viest se svým štábem.

Českoslovenští dělostřelci evakuováni z Francie na palubě nákladní lodi Northmoor

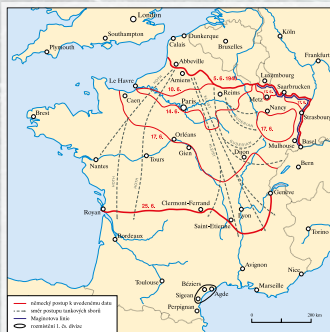
Porážka Francie a evakuace československé 1. divize

V polovině června se Francie dostala do kritické situace. Paříž Francouzi prohlásili za otevřené město a Němci ji obsadili 14. června. Německé tankové skupiny prolomily frontu západně i východně od města. Miliony civilních uprchlíků paralyzovaly komunikace ve francouzském týlu a souvislá fronta se prakticky rozpadla. Britská admirálie, která právě dokončila evakuaci více než 330 tisíc britských, francouzských a belgických vojáků z Dunkerque v operaci Dynamo, zahájila 15. června operaci Aerial, jejímž úkolem bylo evakuovat z Francie více než sto tisíc zbývajících britských vojáků. O evakuaci svých vojáků požádala Brity také československá a polská exilová zastoupení.

Dne 17. června převzal vládu ve Francii maršál Philippe Pétain, jenž vzápětí požádal Německo o příměří. Velitelství 1. divize vydalo 17. června zvláštní rozkaz k přesunu čs. jednotek, ve kterých měli zůstat pouze dobrovolníci. Toto prohlášení výslovně neměnilo nic na branné povinnosti občanů Československé republiky, pouze reagovalo na její vynutitelnost v podmínkách kapitulace Francie a ústupu na území Velké Británie.

Jako první byly evakuovány z přístavů Bordeaux a Le Verdon-sur-Mer v ústí Girondy telegrafní praporek 1 a ženijní rota 1. Nalodily se 20. června na britskou nákladní loď Forbin a belgickou loď Ville de Liège. Dne 21. června bylo v posádkách na jihu Francie celkem 5400 československých vojáků. Prohlášení o další dobrovolné službě z nich podepsalo 2372 mužů.

Francie podepsala kapitulaci 22. června. Příměří mělo vstoupit v platnost třicet pět minut po půlnoci na 25. června. Ve dnech 22. až 24. června proto českoslovenští vojáci, rozhodnutí pro evakuaci, odpluli na britských a egyptských lodích z přístavu Sète. Jako poslední opustil Sète na palubě britského torpédoborce HMS Keppel na rozkaz generála Ingra velitel 1. divize, generál Viest.

Fall Rot – německý útok do nitra Francie
5. až 25. června 1940

(Mapa K. Kupka podle G. Svobody)

Nakládání lodí Britannic
v přístavu Sète
24. června 1940

Vojáci pěšího pluku 2
po příjezdu do Narbonne
25. června 1940

Náčelník francouzské vojenské mise u vojenské správy Československého národního výboru, generál Louis-Eugène Faucher (vpravo), náčelník Československé vojenské správy, generál Sergej Ingr (zády), velitel pěšího pluku 2, plukovník Jan Satorie (vlevo) a velitel pěšího pluku 1, plukovník Jan Kratochvíl se 25. června 1940 v Narbonne radí o situaci.

Plavba do Velké Británie na rozbouřeném moři

Egyptská loď Rod el Farag připlula do Sète již v době platnosti německo-francouzského příměří 27. června 1940 pro československé vojáky z fronty.

Nástup na loď Rod el Farag

Evakuace jednotek z fronty a plavba do Velké Británie

Československé pěší pluky 1 a 2 s protitankovými jednotkami a velitelstvím divizní pěchoty se v době evakuace 1. divize ze Sète stále nacházely ve vnitrozemí, stovky kilometrů na severozápad. Ze železniční stanice Nontron pokračovaly 24. června vlakem do stanice Narbonne, poblíž Agde, kam dorazily 25. června v sedm hodin večer. V té době již platily devatenáct hodin podmínky příměří a britské a egyptské evakuační lodě se zbytkem divize už pluly déle než dvačet hodin na moři.

Bojové ztráty obou pěších pluků dosáhly za dobu od 10. do 25. června 1940 celkem počtu 2505 mužů, z toho 23 padlých, 88 raněných a 2394 neznámých. K demobilizaci se přihlásilo 1166 osob a pro evakuaci se rozhodlo 1397 mužů. Úvahy o odchodu do neutrálního Španělska přerušila zpráva o tom, že je na cestě egyptská loď, která československé pěšáky naloží v přístavu Sète. Formálně neutrální egyptská loď Rod el Farag skutečně 27. června, tedy již třetí den platnosti příměří, čs. vojáky v Sète nalodila. Jako poslední na loď vstoupil div. gen. Sergěj Ingr.

Z evakuačních lodí s československými vojáky 1. divize dorazila do Velké Británie jako první již 26. června loď Ville de Liège s radiotelegrafní rotou 1, která plula přímo z ústí Girondy. Ostatní lodě zamířily nejprve do Gibraltarů. Vojáci z nákladní lodi Northmoor a nezařazení důstojníci z lodi Rod el Farag přestoupili v Gibraltarů na loď Viceroy of India. Lodě Apapa, Forbin, Mohamed Ali el Kebir a Viceroy of India se 28. června zařadily do konvoje, který připlul do Liverpoolu 7. července. Lodě Furmini, Neuralia, Trsac a Baron Baires je s větším či menším odstupem následovaly. V Gibraltarů také přestoupily čs. civilní a vojenské osoby z lodí Gibel Dersa a Britannic na loď Neuralia. Ta připlula do Liverpoolu 12. července a Rod el Farag 13. července.

Vojáci smíšeného přezvědného oddílu 1. divize, evakuovaní z Francie na lodi Mohamed Ali el Kebir, pochoduji 7. července 1940 Liverpoolem pod československou vlajkou.

Jihofrancouzské Agde „hostilo“ v letech 1940–1941 čs. vojáky, kteří zůstali v jižní Francii a čekali na demobilizaci.

Demobilizační protokol čs. vojáka, vystavený 10. srpna 1940

Pavel Fiala jako důstojník mezinárodních brigád španělské republikánské armády. Po návratu na Slovensko byl zatčen a následně se stal obětí holocaustu.

Českoslovenští vojáci ve Francii po její porážce

Pro evakuaci na Britské ostrovy se rozhodlo necelých pět tisíc příslušníků čs. armády ve Francii. Více než sedm tisíc tedy z nejrůznějších důvodů ze země „galského kohouta“ neodjelo. V naprosté většině se jednalo o ty, kteří ve Francii žili již před válkou a do čs. jednotek byli mobilizováni na základě vyhlášky Čs. národního výboru ze 17. listopadu 1939. Několik set vojáků však nestihlo evakuační transporty, jiní byli v nemocnicích nebo padli do německého zajetí.

Všechny, kteří se nacházeli na území neobsazené jižní Francie, soustředily francouzské úřady znovu v táborech v Agde a 10. srpna 1940 zahájily jejich demobilizaci, která trvala až do března následujícího roku. V té době působil ještě v Marseille pololegálně čs. konzulát, který převzal, spolu se Střediskem čs. pomoci (Centre d'Aide Tchécoslovaque), péči o demobilizované vojáky snažící se dostat se ze země a pokračovat v boji. Až do 12. září 1940 mohli čs. vojáci odjet do francouzské severní Afriky, po tomto datu již bylo téměř nemožné kontinentální Francii opustit. Ti, kteří volili odchod do Španělska, zde byli zatčeni a až do roku 1943 vězněni v internačním táboře Miranda de Ebro. Mnozí se však postupně (především po obsazení vichystické Francie Němci v listopadu 1942) zapojili do francouzského hnutí odporu – jak komunistického, tak gaullistického.

Několik set čs. vojáků padlo během červnových bojů do německého zajetí. Nacisté naštěstí (zřejmě vzhledem k branné povinnosti pro čs. občany ve Francii) nepřístupili k plošným represím proti „protektorátním“ občanům, takže většina zajatců se dožila osvobození. Ze zajateckých táborů byla na základě jednání bratislavských úřadů v roce 1941 propuštěna část zajatců slovenské národnosti. Někteří však byli po návratu na Slovensko vystaveni politické perzekuci.

Schéma zajateckých táborů v Německu. Čs. vojáci zajatí ve Francii v červnu 1940 se nacházeli prakticky ve všech.

Přehlídka čs. jednotky britským ministrem války Anthony Edenem a gen. Archibaldem Wawelem v táboře Gedera dne 14. října 1940

Českoslovenští vojáci v egyptské Západní poušti počátkem června 1941

Velitel 11. čs. pěšího praporu – Východního pplk. Karel Klapálek (na poválečném snímku již jako generál)

První bojovou akcí vojáků 11. čs. pěšího praporu – Východního se stalo tažení do Libanonu a Sýrie v létě 1941.

Vznik čs. vojenské jednotky na Středním východě

Po pádu Polska byli čeští vlastenci odhodlani ke vstupu do čs. zahraniční armády nuceni pro realizaci svého záměru použít tzv. Balkánské cesty, vedoucí přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Řecko, Turecko a francouzské mandátní území v Sýrii do libanonského Bejrútu a odtud pak přes Středozemní moře do Francie. Pád Francie zastihl v Bejrútu asi dvě stovky vojenských uprchlíků, kterým ze strany vichystických úřadů hrozila v lepším případě internace, v horším pak vydání Němcům. V poslední chvíli se jim podařilo dostat do sousední Palestiny, která byla od konce 1. světové války pod britskou mandátní správou.

V táboře As Sumeiriya pak došlo dne 29. června 1940 ke vzniku čs. vojenské jednotky, která zpočátku nesla označení Československý pěší pluk 4 – Východní. Proud uprchlíků z vlasti však slábl. Na vině byla především přísná bezpečnostní opatření zavedená nacisty na hranicích tzv. protektorátu i politická situace po kapitulaci Francie, která se projevila především zhoršením pozice čs. odboje v Jugoslávii. Širší nábor mezi čs. krajany židovského původu, kteří se do Palestiny vystěhovali před válkou, nebo tam našli útočiště po okupaci českých zemí, prozatím nepřicházel v úvahu.

V létě 1940 bylo jasné, že nebude možné postavit úplný pluk. Z toho důvodu proběhla 1. listopadu 1940 reorganizace, jejímž výsledkem bylo zřízení 11. čs. pěšího praporu – Východního pod velením pplk. Karla Klapálka a Čs. výcvikového střediska – Východního. Prapor, doplněný především bývalými příslušníky České a slovenské legie z Polska, propuštěnými ze sovětského zajetí, následně procházel intenzivním výcvikem. Na konci května 1941 byl pak odeslán „do pole“. Nejprve do egyptské Západní pouště, následně do Sýrie a v říjnu 1941 na své nejslavnější bojiště, do lybijského Tobruku.

Prísaha nováčků v egyptském táboře Sidi-Bishr

V červenci 1940 se Edvard Beneš ve Velké Británii znovu ujal funkce prezidenta republiky.

Edvard Beneš hovoří na zasedání Státní rady v Londýně.

Uznání československé exilové vlády ve Velké Británii

V červenci 1939 se Edvard Beneš vrátil z USA do Velké Británie. Také po ustanovení Československého národního výboru v Paříži, jehož se stal předsedou, zůstal z politických důvodů v Londýně. Uprostřed francouzské porážky vyjednal s britskými představiteli, především s tehdejším ministrem války Anthony Edenem a ministrem letectví Archibaldem Sinclairem, ale i dalšími britskými představiteli, evakuaci československých vojáků z Francie do Velké Británie. Dne 21. června 1940 pak Britům zaslal memorandum o ustanovení československé exilové vlády v Londýně, která byla přesně o měsíc později po nesnadných a zdlouhavých jednáních britskou stranou uznána jako vláda prozatímní. Byl to významný úspěch zahraničního odboje, byť řada důležitých otázek, jako například odznamenání Mnichovské dohody z 29. září 1938 a s tím spojená obnova československého pohraničí, zůstávala otevřena.

Po jistých průtazích bylo Benešovi umožněno se znovu ujmout úřadu prezidenta republiky. Dne 22. července 1940 pak byla první mezinárodně uznaná československá vláda jmenována. Premiérem se stal lidovecký politik Jan Šrámek. Současně byla také zřízena Státní rada, plnící v exilu roli kvaziparlamentu. Tím bylo ustanoveno tzv. prozatímní státní zřízení na Britských ostrovech, za jehož pilíře bývají někdy mimo uvedené instituce považovány také čs. vojenské jednotky a soustava polních soudů.

Jednou z nejzásadnějších mezinárodních smluv, které exilová vláda v následujících měsících uzavřela, byla „dohoda mezi prozatímní vládou československou a vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska o československé branné moci“, podepsaná 25. října 1940, která vytvořila právní rámec pro více než pětileté působení čs. vojáků na území Britského impéria.

Předseda čs. exilových vlád v letech 1940–1945
Monsignore Jan Šrámek

Prokop Maxa, v letech 1941–1945
předseda Státní rady v Londýně

Tým, který dojednal způsob zařazení čs. letců do řad RAF VR po dobu trvání války. Zleva pplk. (v britské hodnosti Wing Commander) Alois Kubita (bývalý čs. letecký přidělenec v Londýně), plk. (Group Captain) Frank Beaumont (bývalý britský letecký přidělenec v Praze), brig. gen. (Air Commodore) Karel Janoušek a plk. (Group Captain) Josef Berounek

Léto 1940. Příchod skupiny čs. letců evakuovaných z Francie do Velké Británie

Letiště Duxford, 6. srpna 1940. Exilový prezident Dr. Edvard Beneš při návštěvě 310. čs. stíhací peruti. V kabině Hurricanu je kpt. (P/O) František Kordula.

První společné foto důstojníků 310. peruti, pořízené před jedním z prvních právě dodaných Hurricanů Mk.I v Duxfordu 19. července 1940. Většina čs. pilotů má ještě čs. stejnozbroje z Francie.

Některé Hurricany Mk.I od 310. peruti nosily na motorových krytech malé čs. lvíčky.

Většina Hurricanů Mk.I od 312. čs. stíhací peruti nosila pod kabinou malý čs. státní znak.

Formování čs. letectva ve Velké Británii

V průběhu dvou měsíců, od 17. června do 18. srpna 1940, se z poražené Francie a jejích severoafrických držav podařilo různými cestami evakuovat na Britské ostrovy celkem 932 československých letců. Fakt, že šlo o 95 % příslušníků čs. letectva ve Francii, lze považovat za mimořádný, v daných chaotických poměrech takřka neuvěřitelný úspěch. Lze to přičíst jak mimořádné motivaci, odhodlanosti a vynalézavosti letců samotných, tak i úsilí britského obchodního i válečného loďstva.

Někdejší velitel čs. letectva ve Francii brig. gen. Karel Janoušek připlul do Anglie mezi prvními již 21. června 1940. Pod tlakem kritické situace začal jeho tým vyjednávat co nejrychlejší a současně i nejpraktičtější způsob začlenění čs. letců do rámce RAF, před nimž nyní čekala ta nejtěžší zkouška. Již 27. června předložil britské straně svůj základní plán na organizování čs. letectva ve Velké Británii. Rámcově vycházel z československo-francouzské dohody sjednané ve Francii 1. června 1940, ale pro rychlý spád událostí již nerealizované. Ta předpokládala zřízení vlastních samostatných čs. leteckých jednotek, podřízených výhradně čs. velení. Oproti tomu původní britská představa, tlumočená bývalým leteckým přidělcem v Praze plk. Frankem Beaumontem, zpočátku uvažovala pouze o prostém zařazení čs. letců do britských jednotek. To ovšem bylo z čs. strany odmítnuto jak z důvodů prestižních, tak věcných, především pro jazykovou bariéru.

Aby bylo mezi těmito dvěma krajnostmi rychle dosaženo oboustranně přijatelného a současně praktického kompromisu, došlo ke sblížení stanovisek. Namísto plně samostatného čs. letectva s vlastními uniformami, vlastními výcvikovými středisky a dalšími náležitostmi (k jejichž postavení stejně nebyly prostředky, ani personál), akceptovala čs. strana zařazení čs. letců do Dobrovolnické zálohy Královského letectva (RAF VR) po dobu trvání války a zformování čs. jednotek, k nimž budou pro začátek přiděleni britští spoluvelitelé, instruktoři a nezbytní pozemní specialisté, jichž mělo čs. letectvo chronický nedostatek. Po operační stránce byly tyto jednotky podřízeny příslušnému vyššímu velitelství RAF.

Současně s tím došlo i k prosazení maximálně únosné míry svébytnosti čs. letectva: čs. letecké jednotky budou na svých základnách vztyčovat čs. státní vlajku, jejich příslušníci budou na stejnokroji RAF nosit svou domovenku a vlastní letecké odznaky, jednotky budou mít čs. velitele, jejich letouny budou mít symbolická označení čs. státní příslušnosti aj. Řídicím orgánem se stal Inspektorát čs. letectva v čele s gen. Janouškem, který současně plnil roli spojovacího článku mezi MNO a britským Ministerstvem letectví. Tyto principy, přijaté ještě před britským uznáním čs. prozatímní vlády, pak byly vtěleny i do mezivládní vojenské dohody, signované až 25. října 1940.

S ohledem na bezprostřední kritické ohrožení Británie bylo k formování prvních čs. leteckých jednotek operačně podřízeným vyšším velitelstvím RAF přikročeno ještě před podepsáním smlouvy a před uznáním čs. vlády. Již 10. července 1940 vznikla v Duxfordu 310. čs. stíhací peruť, 29. července v Honingtonu 311. čs. bombardovací peruť a 29. srpna 1940 opět v Duxfordu 312. čs. stíhací peruť. Čtvrtá jednotka, 313. čs. stíhací peruť, byla ustavena až 10. května 1941 v Cattericku. Po zkráceném bojovém výcviku a seznámení se s britskými metodami bojové činnosti byly první čs. perute neprodleně zasazeny do bojových akcí v rámci bitvy o Británii.

Na letištích, z nichž operovaly čs. perute, byla vedle vlajky RAF vztyčována také československá vlajka.

Duxford, 4. září 1940. Piloti 310. čs. stíhací peruti v přestávce mezi bojovými lety. Bitvu o Británii jednotka absolvovala na Hurricanech Mk.I (vzadu).

Nejúspěšnějším čs. příslušníkem 310. peruti v bitvě o Británii byl npor. Emil Fechtner, jenž získal čtyři potvrzené sestřely. Společně s mjr. Hessem se stal prvním čs. nositelem britského DFC. Zahynul 29. října 1940 po startu k operačnímu letu.

Duxford, podzim 1940. Sgt. Aloise Dvořák vítají piloti 310. peruti po návratu z bojového letu.

Duxford, 31. srpna 1940. Velitel 310. peruti mjr. Alexander Hess po návratu z boje nad ústím Temže, v němž sestřelil dva nepřátelské letouny. Ve svých 42 letech patřil k fyzicky nejstarším účastníkům bitvy o Británii. Vpravo velitel A-letky šépt. Jaroslav Malý

Britský Zásluhný letecký kříž (DFC)

Československé stíhací jednotky v bitvě o Británii

První a patrně vůbec nejdůležitější kampaní, kterou prošli čs. letci v RAF, byla bitva o Británii. Od srpna do října 1940, během tří měsíců nejtvrdějších vzdušných bojů nad Britskými ostrovy, se českoslovensští stíhači významně podíleli na odrážení hromadných náletů německé Luftwaffe. Ty měly připravit podmínky pro německou invazi na Britské ostrovy a vyřadit tak Velkou Británii z boje jako faktor ohrožující německou hegemonii na kontinentě. Byla to první velká rána zasazená dosud vítězíci nacistické válečné mašinérii.

Do obranných bojů bitvy o Británii velice úspěšně zasáhla především 310. čs. stíhací peruč, operující z Duxfordu (12. skupina Fighter Command), a částečně také 312. čs. stíhací peruč (9. skupina Fighter Command). Vedle toho řada dalších čs. letců bojově létala také u několika britských a polských jednotek. Od srpna až do konce října 1940 dosáhli 56 sestřelů jistých, 15 pravděpodobných a 10 nepřátelských strojů poškodili. Zaplatili za to devíti zahynulými piloty.

Svůj první boj nad Anglií vybojovali čs. stíhači 26. srpna 1940, kdy 310. peruč v okolí Clactonu zaútočila na početnější svaz nepřítele chráněný stíhacím doprovodem. Sestřelila své první tři soupeře, sama ztratila dva letouny a třetí měla poškozený; dva piloti utrpěli zranění. Také v následujících týdnech nepřestala peruč zasahovat do tvrdých bojů nad Londýnem a jižní Anglií. Až do konce října 1940, kdy podle britských historiků oficiálně skončila bitva o Británii, vykonali příslušníci 310. peruti celkem 936 bojových letů, získali 40 jistých a 11 pravděpodobných sestřelů a poškodili 6 nepřátelských letounů. Vlastní ztráty činily 14 letounů a 12 bylo poškozených. Čtyři piloti padli a osm utrpělo zranění.

Částečně do průběhu bitvy o Británii zasáhla také 312. peruč, již byla svěřena obrana Liverpoolu. V průběhu října 1940 vykonala 115 bojových letů, sestřelila dva nepřátelské letouny, ale sama při cvičných i bojových letech ztratila jednoho pilota a 4 zničené a 5 poškozených strojů.

První obětí 312. peruti se stal tento bombardovací Junkers Ju 88 A-1, sestřelený trojicí hotovostních Hurricanů odpoledne 8. října 1940 poblíž Liverpoolu.

Severná formace německých dvoumotorových bombardovacích Heinkelů He 111 při letu nad Británií

Smaltovaný odznak 303. polské stíhací peruti

Npor. František Doležal v kabině Spitfiru britské 19. stíhací peruti, první, u níž čs. stíhači bojovali na těchto legendárních strojích. Letiště Fowlmere, říjen 1940

Letiště Northolt, září 1940. Četař Josef František, český příslušník 303. polské stíhací peruti u svého stíhacího stroje Hawker Hurricane

Britské kampaňové vyznamenání Hvězda 1939–1945 se sponou bitva o Británii (The 1939–1945 Star with Battle of Britain Clasp). Náležela všem spojeneckým stíhačům, kteří od 10. července do 31. října 1940 podnikli v rámci letecké obrany Británie alespoň jeden operační let. Právo nosit sponu má i 89 Čechoslováků, kteří Britům pomohli v čase jejich nejtěžší zkoušky.

Letiště Northolt u Londýna, 18. září 1940. Premiér polské exilové vlády a vrchní velitel generál Władysław Sikorski právě dekoruje neúspěšnějšího pilota 303. peruti, čet. Josefa Františka vysokým polským řádem Virtuti Militari V. třídy (stříbrný kříž).

V bitvě o Británii u cizích jednotek

Do bitvy o Británii zasáhli také čs. stíhači v řadách britských perutí, neboť obě československé měly v té době ještě plné tabulkové stavy. Nadpočetní piloti tedy prodělali operační výcvik v britských výcvikových střediscích 6. OTU (Sutton Bridge), 5. OTU (Aston Down) a také u 12. OTU (Benson). Většina z nich pak byla odeslána k posílení zdemcovaných britských stíhacích perutí: v září 1940 15 čs. pilotů, v říjnu dokonce 34 a v listopadu 1940 dalších 17 pilotů. Ve všech případech posílili britské jednotky vyzbrojené stíhacími letouny Hawker Hurricane. Znáčná část z těchto čs. stíhačů ještě stačila zasáhnout do bitvy o Británii.

Čtyři nadpočetní piloti 310. čs. stíhací peruti byli koncem srpna 1940 dočasně „zapůjčeni“ sousední britské 19. peruti ve Fowlmere, s níž 310. perutí operovala ve svazku experimentálního Duxfordského křídla. Stali se tak historicky prvními čs. stíhači, kteří zasáhli do bojů na stíhačkách Supermarine Spitfire, navíc velmi úspěšně.

Zcela výjimečný byl případ legendárního čet. Josefa Františka, jenž se stal vůbec nejúspěšnějším čs. stíhačem v bitvě o Británii. Patřil mezi ty, kteří po svém útěku z vlasti vstoupili do polského letectva již v létě 1939. Setrval v jeho řadách nejen po evakuaci do Francie, ale i po příjezdu do Velké Británie. Od počátku srpna 1940 byl příslušníkem právě zřízené 303. polské stíhací peruti, která operovala ze základny Northolt u Londýna v rámci 11. skupiny Fighter Command. V nejprudších bojích v září 1940 se vyznamenal zcela mimořádným způsobem. Jeho 17 oficiálně potvrzených sestřelů představovalo nejlepší výsledek mezi všemi piloty 303. peruti a současně jeden z nejspikovějších výkonů mezi všemi spojeneckými účastníky bitvy o Británii. Smrt, která se mu vyhýbala při vzdušných soubojích, ho nakonec potkala při do dnes uspokojivě nevysvětlené říjnové letecké nehodě při návratu z posledního operačního letu.

Soumrak Bohů. Bezmála wagnerovská scéna zachycená 11. září 1940 na pozemku obce Burmarsh v Kentu. Po nouzovém přistání na poli, protkaném protiinvazními kůly, pětičlenná osádka německého bombardovacího Heinkelu He 111 svůj sestřelený stroj podpálila a vzdala se do zajetí. Nad scénou triumfálně krouží vítězný Spitfire.

Dvumotorové bombardovací letouny Vickers Wellington Mk.IC od 311. peruti při cvičném skupinovém letu nad anglickou krajinou

Pplk. (W/Cdr) Karel Mareš (krycím jménem Toman), zkušený předválečný pilot a první čs. velitel 311. peruti. Navzdory svému, na operačního pilota již vysokému věku (42 let), podnikl na Wellingtonech šest nočních bombardovacích náletů nad nepřátelským územím, včetně prvního náletu jednotky na Berlín.

Privážení 250liberních pum pro Wellington 311. peruti

Z výcviku palubních střelců 311. čs. bombardovací peruti

Prvními čs. letci, kteří okusili strasti německého zajetí, byla osádka npor. Karla Trojáčka. V noci z 23. na 24. září 1940 při návratu z nočního bombardování Berlína musela pro poškození nouzově přistát poblíž Leidschendanu v okupovaném Nizozemsku. Jeden letec se při zatýkání zastřelil, zbylých pět bylo zajato. Přestože německá justice s nimi chtěla naložit jako s „velezrádci“, britská uniforma je nakonec chránila velmi účinně.

„Třistajedenáctka“ u Bomber Command

Rok 1940 se na spojenecké straně odehrál především ve znamení zoufalé obrany před dosud vítěznou německou válečnou mašinérií. Přesto se již v září 1940 stala 311. čs. bombardovací perut první jednotkou čs. zahraniční armády, která přenesla boj přímo nad nepřátelské území.

Vznikla 29. července 1940 v Honingtonu v rámci 3. skupiny Bomber Command. Počátky jejího formování byly velmi těžké, podstatně těžší, nežli tomu bylo u perutí stíhačích. Na rozdíl od stíhačů byli čs. bombardovací letci ve Francii bojově nasazeni jen v omezené míře a ani z předválečného čs. letectva neměli dostatečné zkušenosti s úkoly, které je nyní čekaly: strategické noční bombardovací nálety do hloubi nepřátelského území.

Intenzivní výcvik, směřující k rychlému zvládnutí dvoumotorových bombardovacích strojů Vickers Wellington, jimiž byla jednotka vyzbrojena, komplikovala rovněž problematická odbornostní struktura létajícího i pozemního personálu. Přes veškeré překážky bylo školení prvních šesti osádek ukončeno již 7. září 1940. Tři dny poté proto mohla jednotka zahájit své noční bombardovací akce nad západní Evropou. První útok podnikly v noci z 10. na 11. září 1940 tři Wellingtony, a to proti seřadovacímu nádraží v Bruselu. Československá „Třistajedenáctka“ se tak stala vůbec první spojeneckou bombardovací perutí, která se tímto připojila ke strategické ofenzivě proti Německu a okupovaným územím.

Od té doby létala nad nepřátelské území průměrně každou čtvrtou noc. V noci z 23. na 24. září 1940 tři čs. Wellingtony poprvé udeřily na srdce Třetí říše, na Berlín (a ztratily přitom první z dlouhé řady svých osádek).

Snaha o nasazení jednotky do bojových akcí v co nejkratší době, a to i za cenu nejrůznějších ústupků organizačního rázu, nejlépe dokumentuje skutečnost, že ještě v polovině října 1940 byla 311. perut ve skutečnosti bojeschopná jen z poloviny. Navíc v noci z 16. na 17. října 1940, při své noční akci proti Brémám a Kielu, utrpěla nebývale těžké ztráty: tři ze čtyř vyslaných letounů se nevrátily na základnu, deset letců zahynulo a dva se ocitli na seznamu válečných zajatců.

V důsledku těchto ztrát musela být perut 22. října dočasně vyňata z operační činnosti, aby doplnila stavy a vycvičila další osádky. Opět znovu udeřila na území okupovaná nepřítelem v noci z 8. na 9. prosince 1940. Až do konce roku vykonala celkem 55 operačních letů. Plného operačního stavu však dosáhla až v červnu 1941, kdy poprvé vyslala do boje dvanáct osádek.

Honington, 6. srpen 1940. První přehlídka 311. perutí před prezidentem Dr. Edvardem Benešem. Vlevo od něj v tmavší uniformě její první čs. velitel W/Cdr Karel Mareš (Toman)

Čs. vojáci po příjezdu do tábora v Cholmondeley u Chesteru

Skupina vzbouřenců defiluje 23. července 1940 před prezidentem Edvardem Benešem.

Prezident Beneš hovoří s vojáky během své návštěvy v Cholmondeley 26. července 1940.

Vzpouora v Cholmondeley

Postoj komunistů k československému zahraničnímu odboji a obnově československé nezávislosti byl po 23. srpnu 1939 zcela negativní. To se projevilo i v odmítání vstupu ideových perzekucí ze strany francouzských úřadů doporučil na podzim 1939 svým stoupencům, aby uposlechli mobilizační vyhlášky. Instrukce, které dostali komunisté v armádě v červnu 1940 byly zmatené – jedna přikazovala zůstat ve Francii, druhá přihlásit se k evakuaci. Část straníků, jejichž jádro tvořili především bývalí interbrigadisté ze Španělska, se proto ocitla spolu s dalšími čs. vojáky na britské půdě v táboře v Cholmondeley.

Ve Velké Británii neexistovala pro cizince branná povinnost a také tamní politická kultura dovolovala čs. komunistům zastávat veřejně mnohem radikálnější protivačné názory. Londýnské vedení KSČ využilo zjištěné situace, která v táboře panovala, a vydalo svým stoupencům příkaz k otevřené revoltě proti vedení zahraničního odboje a „fašistickým důstojníkům“. Cílem bylo rozvrácení čs. zahraniční armády, a to v době, kdy Británie potřebovala v boji proti nacistům doslova každého muže. Situace eskalovala 17. července 1940, kdy odmítlo poslušnost několik desítek příslušníků II. oddílu dělostřeleckého pluku 1. K revoltě se připojovali příslušníci dalších jednotek. Vojáci odmítající poslušnost byli 23. července odděleni od ostatních. Den po návštěvě Edvarda Beneše v táboře, 27. července 1940, při níž se prezident přesvědčil o vážnosti situace, bylo na návrh ministra národní obrany generála Sergěje Ingra celkem 539 vzbouřenců (z toho asi 150 bývalých interbrigadistů) vyloučeno z čs. branné moci a předáno Britům, kteří je následně internovali. Čs. pozemní jednotky díky tomu ze dne na den ztratily 14 % svých početních stavů.

Vzbouřenci

Vzbouřenci v britském internačním táboře v Yorku počátkem srpna 1940

Čs. vojáci poprvé v nových britských polních uniformách, tzv. battlessech

Chvilu oddechu čs. vojáků
během pobytu v táboře
v Cholmondeley
v létě 1940

Reorganizace čs. pozemních jednotek v létě 1940

Z Francie do Velké Británie odplulo necelých pět tisíc čs. vojáků. V daném okamžiku, kdy se německá invaze dala očekávat každým dnem, to byl sice malý, nikoliv však zanedbatelný příspěvek obraně poslední země vzdorující nacistické agresi. Zatímco necelá tisícovka příslušníků letectva byla během letních dnů převzata do řad dobrovolnické zálohy britské Royal Air Force, prořídle zbytky 1. čs. divize, soustředěné v táboře Cholmondeley u Chesteru, čekala reorganizace. Ještě před tím však prošla pozemní jednotka bolestným oslabením, když z jejich řad odešlo 539 vojáků, kteří se přidali ke komunisty organizované revoltě, mající za cíl rozvrátit československý zahraniční odboj. V polovině srpna 1940 k letectvu odešlo dalších 250 mužů, kteří měli doplnit vznikající čs. letecké perutě. Ve stejné době byla dosavadní divize reorganizována na 1. čs. smíšenou brigádu. Následně pak došlo k poměrně rozsáhlému propuštění zdravotně nezpůsobilých vojáků do civilu.

Problém, který těmito změnami vznikl, byl především přebytek důstojníků, pro něž nebylo u brigády odpovídající uplatnění. Podle rozhodnutí gen. Ingra vznikly důstojnické jednotky, v nichž byli důstojníci zařazeni na místa vojinů. Proti tomuto rozhodnutí, které bylo právem považováno za diskriminační, se zvedl odpor. Na přelomu října a listopadu 1940 sepsali a prezidentu Benešovi odeslali takto postižení důstojníci petici. Přestože většina z nich na nátlak Ministerstva národní obrany své podpisy odvolala, 29 důstojníků, označovaných jako „čeští páni“, na svém protestu setrvalo a byli postaveni mimo činnou službu. Spor byl urovnán teprve v následujícím roce, který čs. pozemním jednotkám, dislokovaným od konce října 1940 v lázních Leamington a jejich okolí, konečně přinesl potřebnou stabilizaci.

Návštěva předsedy čs. exilové vlády Msgre Jana Šrámka u vojáků v Cholmondeley

Nástup nových branců k čs. jednotkám na konci září 1940

Vojáci čs. čety Šanghajského dobrovolnického sboru, prosinec 1940

Nástup čs. čety Šanghajského dobrovolnického sboru

Čs. vojáci udržující pořádek v ulicích mezinárodní čtvrti Šanghaje

Československá vlajka nad ubikacemi čs. čety v šanghajské čtvrti Hongkew

Čechoslováci ve spojeneckých armádách

Již od prvních dnů 2. světové války bychom našli stovky a tisíce našich krajanů, ale i předválečných čs. občanů, bojujících v řadách spojeneckých armád a také v evropském hnutí odporu. Češi sloužili v polské armádě, Cizinecké legii i ve francouzském hnutí odporu. V souvislosti s rokem 1940 je však třeba zmínit také službu Čechoslováků v britské armádě. Od října 1939 bylo možné přijímat cizince do řad obnoveného pomocného ženijního a pracovního sboru (Auxiliary Military Pioneer Corps – AMPC). Toho využili především někteří sudetoněmečtí sociální demokraté v britském exilu, poté, co předsednictvo strany nechalo na jejich uvážení, v jaké armádě chtějí sloužit. Někteří se s Britským expedičním sborem dostali do Francie a zasáhli do ústupových bojů u Dunkerku.

Během prvního roku války byly zahraniční roty AMPC tvořeny především německými uprchlíky. V říjnu 1940 však byla většině internovaných účastníků vzpoury v Cholmondeley dána možnost vstupu do těchto jednotek. Následně byly vytvořeny dvě „československé“ roty – 226. a 227. Jejich činnost skončila v letech 1941–1942 v souvislosti s návratem části vojáků do čs. armády, nebo propuštěním do civilu. Starší exulanti na Britských ostrovech vstupovali do řad britské domobrany (Home Guard).

Čechoslováci však sloužili v britských formacích i z důvodů nedostatku jiných příležitostí – v roce 1940 vznikla například v rámci britského praporu Šanghajského dobrovolnického sboru československá četa. Šlo o jednotku, která byla určena k obraně mezinárodní čtvrti Šanghaje, která byla od roku 1937 fakticky v obklíčení Japonců. Naši krajané však v té době sloužili i v armádách Commonwealthu a v různých palestinských formacích, které se v následujícím roce účastnily bojů proti Italům v oblasti tzv. Afrického rohu (Habeš, Eritrea, Somálsko).

Novoročenka kpt. Vladimira Taussiga, velícího důstojníka čs. čety v Šanghaji

Autoři výstavy

Tomáš Ják

Jiří Plachý

Jiří Rajlich

Výtvarné řešení

Andrea Bělohávková

Jazyková korektura

Milena Krejsová

Mapy

Karel Kupka

Fotografie

VHÚ Praha

VÚA-VHA

R. Gretzyngier

L. Persyn

B. Rijnhout

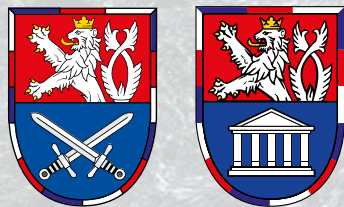
Vilém Fencel

sbírka Tomáše Jambora

sbírky autorů

Ilustrační foto

Radko Janata

© Ministerstvo obrany ČR – VHÚ Praha, 2020

